

MÜCÎB

(es-Saffât 37/75) mücîb ismi tâzim amacıyla çoğul olarak kullanılmıştır. İcâbet kavramı üç âyette fiil kalıplarıyla Allah'a izâfe edilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in dokuz âyetinde yine cevb kökünden türeyen "isticâbet" kavramı da Allah'a nisbet edilmiştir (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "cvb" md.). İsticâbetin "icâbet" anlamında olduğu genellikle kabul edilmekle birlikte Ebû'l-Bekâ ikisi arasında fark bulduğunu kaydeder. İsticâbet talebe "olumlu cevap verme" mânâsına geldiği halde icâbet "mutlak olarak cevap vermek" demektir ve bu cevabin menfi olması da mümkündür (*el-Külliyyât*, s. 51; krş. Râgîb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "cvb" md.).

Mücîb ismi Îbn Mâce ("Du'a", 10) ve Tirmîzî ("Da'avât", 82) rivayetlerinde yer almış, icâbet ve isticâbet kavramları birçok hadiste zât-ı ilâhiyyeye nisbet edilmiştir (Wensinck, *el-Mu'cem*, "cvb" md.). Îbn Abbas'ın naklettiğine göre Hz. Peygamber'in dua ve niyazlarından birinin son kısmı şöyledir: "Rabbim! Duamı kabul et, günahımı bağısla, çağrıma icâbet et, hak yol için kullandığım delilleri daima geçerli kıl, kalbimi hidayetten ve dilimi doğruluktan ayırmama, kalbime gelebilecek kin duygularını benden uzaklaştır!" (*Müsned*, I, 227).

Ebû Abdullah el-Hâlimî, mücîb isminin daha çok -doksan dokuz isim listesinde yer almayan- karîb ismiyle yahut "duayı kabul eden" veya "darda kalanların çağrısına olumlu cevap veren" anlamında kullanıldığını söyler ve yaygın mânasının "talepette bulunanın -kimse'nin karşılaşmaya muktedir olamayacağı- arzusunu yerine getiren" olduğunu belirtir (*el-Mînhâc*, I, 204). Kuşeyrî, Allah'ın, sadece kendisinin karşılaşacağı ihtiyaçları olduğunu bildiği halde dostlarının bu sıkıntılarını giderme hususunda acele etmeyeip bunu ortaya koymalarını istediğini kaydeder. Bazan da imâihanın yanı sıra sabır ve şükür yoluyla derecelerinin yükseltilmesi hikmetine bağlı olarak sıkıntılarını daha da arttırp ümitsizlik noktasına yaklaşır, fakat sonunda en güzel lütuflarla onları teselli eder (*et-Taâbîn* fi't-tezkîr, s. 64). Gazzâlî ise Cenâb-ı Hakk'ın dua ve yakarış olmadan da ihtiyaç sahiplerinin arzularını yerine getirdiğini söyler; çünkü o ezelde her şeye vâkır olmuş ve yarattıklarının ihtiyaçlarına cevap verecek sistemleri kurmuştur. Ancak Gazzâlî, mücîb isminin tecellisine mazhar olabilmek için kulun kendisinin de mücîb olmasının gerekligini kaydeder. Bu da Allah'ın emir ve nehiyi biçimindeki davetlerine uymaya, gücü nisbetinde ihtiyaç sahiplerine yardım etmeye, gücü yetmediği

yerde nezaketle cevap vermeye, kim çağrırsa çağırırsa davete gitmeye ve ne olursa olsun verilen hediyeyi almaya yönelik icâbetlerle gerçekleşir (*el-Mâkşadû'l-esnâ*, s. 129).

Mücîb Allah'ın fiili sıfatları grubu içinde yer alır. Abdülkâhir el-Bağdâdî ve Fahredîn er-Râzî mücîbin "sözle mukâbele eden, ezelde mütekâllim olan" mânâsına alımıması halinde zâtî isimlerden olabileceğini kaydeder. Mücîb latîf, tevvâb ve gafûr isimleriyle anlam ilişkisi içinde bulunur.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgîb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "cvb" md.; İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, "cvb" md.; *Kâmus Tercümesi*, I, 98-99; Wensinck, *el-Mu'cem*, "cvb" md.; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "cvb" md.; *Müsned*, I, 227; Müslim, "Müsâfirîn", 168-171; Îbn Mâce, "Du'a", 10; Tirmîzî, "Da'avât", 82; Ebû Abdullah el-Hâlimî, *el-Mînhâc fi şu'abi'l-imân* (nşr. Hilmi M. Fûde), Beirut 1399/1979, I, 204; Abdülkâhir el-Bağdâdî, *el-Esmâ' ve's-sifât*, Kayseri Raşid Efendi Ktp., nr. 497, vr. 168^{a-b}; Kuşeyrî, *et-Taâbîn* fi't-tezkîr (nşr. İbrahim Besyûnî), Kahire 1968, s. 64; Gazzâlî, *el-Mâkşadû'l-esnâ* (Fazlûh), s. 129; Ebû Bekir Îbnü'l-Arâbî, *el-Emedû'l-âksâ*, Haci Selîm Ağa Ktp., nr. 499, vr. 89^{a-b}; Fahreddin er-Râzî, *Levâmi'u'l-beyyînât* (nşr. Tâhâ Abdürâûf Sa'd), Beirut 1404/1984, s. 281-282; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyyât*, s. 51.

BEKİR TOPALOĞLU

MÜCÎBÜRRAHMAN

(محب الرحمن)

(1920-1975)

Bengladeş'in kurucusu,
başbakanı (1972-1975)
ve devlet başkanı (1975).

17 Mart 1920'de bugünkü Bengladeş'in Gopalganj şehrîne bağlı Tungipara kasabasında doğdu. Halk arasında Şeyh Mücîb ve Bangabandhu (Bengal dostu) lakaplarıyla bilinir. Mahallî misyoner okulundan sonra Kalkutta İslâm Koleji'nin sosyal bilimler bölümünü bitirdi (1947). Bu dönemde Müslüman Öğrenciler Federasyonu ve Bengal Meclisi'ne milletvekili seçildiği (1946) Hindistan Müslümanları Birliği saflarında Pakistan hareketine katıldı. Bir ara Dakka Üniversitesi'ne lisans üstü hukuk eğitimi için kaydolduysa da siyasi faaliyetlerinden dolayı okuldan uzaklaştırıldı. Bu sırada yeni devletin resmî dilinin yalnız Urduca olmasına karşı çıkarak mecliste Bengâl dilinin de kabul edilmesi için muhalefete başladı. 11 Mart 1948'de tutuklanarak hapse atıldı; açlık grevi yapması üzerine bir yıl sonra serbest bırakıldı.

1949'da Hüseyin Şehîd Sühreverdi'nin teşvikiyle Avâmî Birliği'nin kurucuları ara-

sında yer alan ve 1953'ten itibaren genel sekreterliğini yürüten Mücîbürrahman, partinin 1954 seçimlerinde Pakistan Millî Meclisi'ndeki Doğu Pakistan'a ayrılan sandalyelerinlığını kazanmasının ardından eyalet hükümetinin Tarım ve Orman bakanlığına getirildi; ancak merkezî hükümet kabineyi feshetti. 1955'te Pakistan Millî Meclisi'nde Doğu Pakistan'ın siyasi, kültürel ve coğrafi bakımdan Batı Pakistan'dan tamamen farklı bir yapı arzettiğini ileri sürerek özerklik istemeye başlayan Mücîbürrahman 1956-1957 yıllarında merkezî hükümetin Ticaret bakanlığını yaptı. 1957'de bakanlıktan ayrılop zamanını tamamen parti işlerine verdi. 12 Ekim 1958'den itibaren siyasi faaliyetlerine kısıtlamalar getirilerek birçok defa tutuklandı. 1961'de Bağımsız Bengal Devrim Konseyi adını verdiği bir kuruluşun başında yer altı faaliyetleri organize etmeye başladı. 1962'de Avâmî Birliği'ni yeniden teşkilâtlandı ve Sühreverdi'nin ölümünden (1963) sonra partinin başkanlığına getirildi. 1966'da Lahor'da Doğu Pakistan'ın özerkliği için altı maddelik programını ortaya koydu. Bu arada yine siyasi faaliyetlerine yasaklar getirildi ve sık sık tutuklandı. Son olarak bölgücülik iddiasıyla yirmi bir ay hapis yattıktan sonra Ocak 1968'de serbest bırakıldı.

1970 seçimlerinde Avâmî Birliği, Pakistan Millî Meclisi'nde çoğunluğu sağlayınca özerklik talepleri yeniden gündeme geldi. Bunun üzerine Pakistan devlet başkanı Yahyâ Han meclisi kapattı. Mücîbürrahman ise 7 Mart'ta yaptığı konuşmada Doğu Pakistan'ın bağımsızlık hazırlıklarını için halka bir çağrı yaptı. 25 Mart 1971'de Pakistan ordusu Dakka'ya girdi. 26 Mart günü Mücîbürrahman tutuklandı ve aynı gün onun adına Chittagong şehrinde General Ziyâürrahman tarafından bağımsızlık bildirisi okundu. Ardından ülkenin her yerinde ortaya çıkan ayaklanmalarla kanlı bir iç savaş başladı. 10 Nisan'da Bengladeş geçici devrim hükümeti kuruldu. 16 Aralık 1971'de Hindistan'ın müdahalesi üzerine Pakistan ordusu geri çekildi. Kısa bir süre sonra milletlerarası baskilar karşısında 8 Ocak 1972'de Mücîbürrahman serbest bırakıldı ve mart ayında ilân edilen bağımsızlık fiili bağımsızlığa dönüştü. Kurucu meclis (eski eyalet meclisi) Mücîbürrahman'ı başbakanlığa, hukukçu Ebû Seyyid Çavdherî'yi cumhurbaşkanlığına getirdi.

Mart 1973'te yapılan ilk genel seçimlerde Avâmî Birliği'nin büyük bir zafer kazanmasıyla daha da güçlenen Mücîbürrahman bir süre sonra tek partide dayanan

bir başkanlık rejimi oluşturarak anayasayı ve parlamentoyu devre dışı bıraktı ve 25 Ocak 1975'te devlet başkanı oldu. Ancak ülkedeki baskın ve istikrarsızlık ortamında yaşanan ekonomik sıkıntılarla yolsuzluk iddialarının da eklenmesi üzerine 15 Ağustos 1975'te gerçekleştirilen bir darbe sırasında aralarında eşi, kızları ve oğullarının da bulunduğu ailesinden birçok kişiyle birlikte öldürüldü. Bu olaylar sırasında kurtulan kızı Şeyh Hasine 1996-2001 yılları arasında başbakanlık yapmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Y. Bhattacharya, *Mujib, the Architect of Bangla Desh: A Political Biography*, Delhi 1971; Mujibur Rahman, *Bangabandhu Speaks: A Collection of Speeches and Statements Made by Sheikh Mujibur Rahman*, Dhaka 1972; *Tribute to Sheikh Mujib: Fifth Death Anniversary, 17 March 1920-15 August 1975* (ed. Abdul Matin), London 1980; Moudud Ahmed, *Bangladesh: Era of Sheikh Mujibur Rahman*, Dhaka 1984; P. Addy, *Bangladesh: Distortions Challenged : Sheikh Mujib's Place in History and the Truth About his Opponents*, London 1986; Obaidul Huq, *Bangabandhu Sheikh Mujib: A Leader with a Difference*, London 1996; M. Abdul Mu'min Chowdhury, *Behind the Myth of Three Million*, Kent 1996; Ahmad Salim, *Blood Beaten Track: Sheikh Mujib's Nine Months in Pakistan Prison*, Lahore 1997; N. Ahmad Asrar, "Hind-Pakistan Uyuşmazlığının Menşeleri ve Bangladeş'in Doğuşu'nun Tarihçesi", *İTED*, VI/1-2 (1975), s. 47-83; VI/3-4 (1976), s. 23-61; Sabiha Hasan, "Foreign Policy of Bangladesh-I", *Pakistan Horizon*, XXXVI/3, Karachi 1983, s. 65-80; D. Walker, "The Resurgence of Muslim Nationalism in Dost Independence Bangladesh 1971-1980", *JPHS*, XLV/3 (1997), s. 231-279; C. Baxter, "Mujiburrahman, Sheikh", *Encyclopedia of Asian History*, New York 1988, III, 49-50; Syed Sajjad Husain, "Banglades", *DJA*, V, 445-446; "Mujibur Rehman Sheikh", *Encyclopaedia of Muslim Biography: India, Pakistan, Bangladesh* (ed. N. Kr. Singh), Delhi 2001, IV, 113-116.

Azmi ÖZCAN

MÜCİRÜDDİN-i BEYLEKÂNİ

(مجیر الدين بيلقانى)

(ö. 586/1190 [?])

İranlı şair.

Güney Kafkasya'da Şirvan civarındaki Beylekân kasabasında doğdu. Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Künyesi Ebû'l-Mekârim (Ebû'l-Meâlî) olup şiirlerinde Mücîr (Mücîrûddin) lakabı veya mahlasını kullanmıştır. Genç yaşıta Şirvan'a giderek şair Hâkânî-i Şirvânî'nin yanında yetişti. Azerbaycan Atabegleri'nin (İldeniziler) sarayında sırasıyla Şemseddin İldeniz (1148-1175), oğullarından Nusretüddin Cihan Pehlivan Muhammed (1175-1186) ve Mu-

zafferüddin Kızılarlan'ın (1186-1191) hizmetinde bulundu. Onların yanında meliküş-şuarâ unvanına nâil oldu. Divanında Selçuklular'dan Arslanşah b. Tuğrul ve Derbend Valisi Seyfeddin Arslan'a methiye yazmış olması onlara da ilişkisinin bulunduğu göstermektedir. Muzafferüddin Kızılarlan onu iki defa vergi tahsili için İsfahan'a gönderdi. Ancak Beylekânî şehirdeki şair ve âlimlerle ihtilâfa düştü; halkı ve şairlerden Cemâleddin-i İsfahânî ile Şerefeddin Şefreve'yî hicvetmesi üzerine onlar da kendisini hicvedince ihtilâf daha da şiddetlendi. Cemâleddin, Mücîr'in İsfahan'ı ustası Hâkânî'nin teşvikyle hicvettiğini düşünüyor. Hac yolculuğu sırasında İsfahan'a uğrayan (552/1157) Hâkânî-i Şirvânî, İsfahan'ı öven bir kasidesyle ortalığı yataştırmaya çalıştı. Beylekânî'nin bir ara Muzaffer Kızılarlan'la da arası açılmış, hükümdar onun yerine Cemâl-i Eşherî ve Esîr-i Ahsîkes'i saraya almıştı. Ayrıca bir habsiyâtının bulunmuşu onun hapse atıldığı da gösterir. Şiirlerinden ömrünün son yıllarda tasavvufî bir hayatı tercih ettiği anlaşılmaktadır. İsfahan'da öldürülüşüne dair güvenilir olmayan bilgi dışında vefat tarihiyle ilgili olarak 568 (1173), 577 (1181), 586 (1190), 589 (1193) ve 599 (1202) yılları verilmektedir. Ancak divanında Kızılarlan'dan sonra yazılmış kasidesine rastlanmadığına göre 586'da (1190) ve mezarının bulunduğu Tebriz'de olduğu söylenebilir. Mücîrûddin Kur'an, hadis, tarih, astronomi, matematik ve felsefe gibi ilimlerde de bilgi sahibiydi.

Daha çok bir kaside şairi olan Mücîrûddin, üslûp bakımından ustası Hâkânî-i Şirvânî'nin etkisi altında kalmakla beraber ifade tarzi ondan daha tabii ve sadedir. Emîr Hüsrev-i Dihlevî, *Ĝurretü'l-kemâl* adlı divanının önsözünde onun Hâkânî'den üstün olduğunu kaydeder. Eşref-i Gaznevî'den de etkilenmekle birlikte üslûbu Ferruhî-i Sîstânî ile Menûçîhrî-i Dâmegânî'ninkine daha yakındır. Gazelleri pek tutulmamıştır. Kaside, gazel, kita, mülemma', terkibibend ve rubâîlerin yer aldığı 5469 beyitlik *Dîvân'ı* önce Muhammed Taķî Bîniş *Ferheng-i Horâsân* dergisinde yayımlamış (Meşhed 1343 hş., V/6-8), daha sonra Muhammed Âdâbî tarafından neşredilmiştir (Tebriz 1358 hş.).

BİBLİYOGRAFYA :

Râvendî, *Râhatü's-sudûr* (Ateş), II, 287-302; Avî, *Lübâb*, II, 223; Müstevfî, *Târih-i Güzide* (Nevvâî), s. 749; Devletşah, *Tezkire* (trc. Necati Lugal), İstanbul 1977, I, 161-164; Emîn-i Ahmed-i Râzî, *Heft İklîm* (nşr. Cevâd Fâzîl), Tahran 1341 hş./1962, III, 306; Lutf Ali Beg, *Âteşkede-i Âzer* (nşr. Ca'fer-i Şehîdî), Tahran 1337 hş., s. 27; Rîzâ Kuli

Han Hidâyet, *Mecma'u'l-fuṣahâ* (nşr. Mezâhir Muṣaffâ), Tahran 1340 hş., III, 1184-1191; Storey, *Persian Literature*, V/2, s. 425-428; M. Ali Terbiyet, *Dânişmendân-i* Azerbaijan, Tahran 1314 hş., s. 325-326; Tebrîzî, *Reyhânetü'l-edeb*, V, 222; Safâ, *Edebiyyât*, II, 721-729; J. Rypka, *Târih-i Edebiyyât-i Îrân* (trc. Îsâ Şîhâbî), Tahran 1354/1975, s. 327; Bedîuzzaman Fürûzanfer, *Sühan ü Sühânerân*, Tahran 1369 hş., s. 578-601; Ma'sûmî, "Mücîr-i Beylekânî", *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enûse), Tahran 1382 hş., V, 489-494; Kebrî Ahmed Câlisî, "Nâzârî ber Kellîmat ü Terâkîb-i Maḥşûs-i Mücîr-i Beylekânî", *Ferheng-i Îrân-zemîn*, XXVI, Tahran 1365 hş., s. 183-189.

RIZA KURTULUŞ

MÜCMEL

(المجمل)

Sözcün sahibi tarafından bir açıklama yapılmadıkça kendisiyle neyin kastedildiği anlaşılmayan lafız manasında usûl-i fîkih terimi.

İcmâl masdarından türetilen **mücmel** kelimesi sözlükte "ayrintısı çıkarılmamış hesap, tafsîlâtlı olarak açıklanmamış söz, müşhem, kapalı" gibi anlamlara gelir. Fîkih usulünde nasların yorumyla ilgili kurallar belirlenirken lafız değişik açılardan ayırama tâbi tutulur. Hanefî usulcülerinin kapalilik açısından yaptıkları hâfi, müşkil, mücmel, müteşâbih şeklinde tasnif içерisinde mücmel, sözün sahibi (mücmil) tarafından bir açıklama yapılmadıkça kendisinden kastedilen mananın anlaşılmadığı lafzı belirten bir terimdir (Hanefî usul eserlerindeki tanım örnekleri için bk. Pezdevî, I, 54; Şemsüleimme es-Serâhsî, I, 168).

Hanefî usulcülerin böyle bir kapalılığa yol açan sebeplerden hareketle mücmeli üç kısma ayırmışlardır. 1. Kullanıldığı anlamda yeteri kadar yaygın olmaması (garâbet) sebebiyle mücmel olan lafızlar. Meselâ Meâric sûresinin 19. âyetinde insanın yaratılış özelliklerinden birini belirtmek üzere zikredilen "helûân" kelimesinin "sabrı kit ve haris" manasında kullanılması garâbdır ve kelimenin bu manasını ancak devamındaki âyetlerde yer alan, "Kendisine kötülük dokunduğunda feryat eder. Ona hayır dokunduğunda ise cimrileşir" şeklindeki açıklamadan anlaşılmaktadır. 2. Sözlük anlamı bilinmekle beraber şâriin kastettiği özel bir mânaya nakledilmesi sebebiyle mücmel hale gelen salât, zekât, hac gibi lafızlar. Meselâ "salât" kelimesi sözlükte "dua" anlamına geldiği halde dinde onuna belirli rükün ve fiillerden oluşan bir ibadet türü kastedilmiş ve bunun açıklanma-